

Važnost sekundarne dokumentacije u Etnografskim muzejima

Pitanje informatičke pismenosti i ljudskog faktora te uspostave normi i standarda pri obradi sekundarne dokumentacije

U radu se propituje nekoliko temeljnih problema vezanih uz informacijski sustav namijenjen obradi sekundarne dokumentacije naglašavajući pritom važnost ljudskog faktora i upravljanja znanjem prilikom stvaranja baze podataka. Okret etnografskih muzeja prema nematerijalnoj kulturi i raznorodnost materijalnih predmeta u sprezi s nedovoljnom informacijskom pismenošću i sustavom sekundarne dokumentacije koji je još uvijek u razvojnoj fazi, prijete neadekvatnoj obradi građe koja je iz nekoliko razloga ključna u ostvarivanju suvremenih uloga etnografskih muzeja. Osim konceptualnih problema, rad donosi i osvrt na probleme tehničke prirode vezane uz informacijske sustave za obradu sekundarne dokumentacije.

Ključne riječi: muzejska dokumentacija, sekundarna dokumentacija, etnografski muzeji

Što podrazumijevamo pod sekundarnom dokumentacijom?

Prema *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (Narodne novine, 108/02) "muzejska dokumentacija je sustavno izrađen, prikupljen, organiziran i pohranjen skup podataka, koji je nastao u tijeku procesa stručne obrade, zaštite i prezentacije muzejske građe, te se temelji na dogovorenom i utvrđenom broju i kvaliteti podataka o predmetu, grupi predmeta ili cjelokupnom fondu." Pritom, *sekundarna muzejska dokumentacija* obuhvaća popratne i dopunske fondove muzejske djelatnosti koji mogu biti organizirani prema medijima prikazivanja i prema sadržaju, za razliku od *primarne dokumentacije*, prema *Pravilniku* ujedno i "temeljne", koja "obuhvaća prvu i najveću skupinu podataka o muzejskoj građi." Vrsta dokumentacije pod nazivom *sekundarna dokumentacija* može naoko implicirati nižu razinu važnosti u odnosu na *primarnu*, ali dokumentaristi i brojni kustosi koji se, u nedostatku dokumentarista, bave i *sekundarnom dokumentacijom*, dobro znaju da tome nije tako. Nadalje, Ivo

Maroević pod *primarnom dokumentacijom* razumijeva informacije koje nastaju u neposrednom dodiru s predmetom, dok *sekundarna dokumentacija* obuhvaća prijenos primarne dokumentacije u druge medije (Maroević, 1993: 191-192). Razvojem suvremene tehnologije, ali i novih muzejskih trendova sve smo svjesniji kako se brišu granice između tako koncipiranih podjela dokumentacije. Toga je bio svjestan i profesor Maroević s obzirom na to da još godine 1993. donosi podjelu dokumentacije gdje u prvom planu ističe njezin sadržaj (Maroević, 1993: 191 u Zlodi, 2003: 18). Zbynek Z. Stranski pod *sekundarnom dokumentacijom* navodi ne samo popratnu dokumentaciju o muzejskim predmetima, već i dokumentaciju muzejske djelatnosti (Stranski, 1970: 45 u Maroević, 1993: 16). Po tom je načelu koncipiran i *Pravilnik*. Bez ikakve intencije da se *sekundarna dokumentacija* izjednači s *primarnom* i u potpunosti podržavajući nužnost razlikovanja dviju spomenutih skupina dokumentacije pa u tom kontekstu i pridodanih naziva, autorica ima za cilj naglasiti važnost sekundarne dokumentacije u ostvarivanju suvremenih muzejskih uloga i upravljanju mnoštvom tekstualnih i audiovizualnih informacija. Nužnost dokumentarista i praćenje razvoja suvremene tehnologije te neprestano učenje nameće se kao ključ uspješnog vođenja i shvaćanja važnosti sekundarne dokumentacije u etnografskim muzejima.

Danas je posebna pažnja usmjerena upravo na različite muzejske djelatnosti. Klasične uloge muzeja, kao što je sakupljanje, zaštita, istraživanje i osnovna interpretacija muzejskih predmeta smatraju se bazičnim, ali i nedovoljnim za uspješno poslovanje muzeja. Kako Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas u svome radu o izazovima koje donosi digitalizacija kulturne baštine napominju, zajednica očekuje od muzeja da "opravdaju svoje postojanje". To mogu ostvariti otvaranjem prema publici, odnosno uključivanjem zajednice u rad muzeja kako bi postali aktivni partneri u učenju i interpretiranju kulturne baštine. Kao jedan od mogućih načina uspostave kvalitetnijeg odnosa, autorice vide upravo u digitaliziranoj baštini i njenom online pristupu (Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, 2009: 110). Ovdje valja pridodati da svoju društvenu odgovornost muzeji ostvaruju i kroz izložbe, publikacije, pedagoške aktivnosti i druge manifestacije koje se dokumentiraju, a kasnije i upravljaju upravo informatičkim sustavom za obradu sekundarne dokumentacije. Specifičnost i bogatstvo sekundarne dokumentacije kako ju danas percipiramo u našoj muzejskoj zajednici leži upravo u velikoj zastupljenosti raznovrsnih medija koje je potrebno adekvatno pohraniti i dokumentirati u svrhu lakšeg upravljanja galopirajućim rastom informacija. Pritom je od iznimne važnosti točno odrediti veličinu slikovne datoteke podržanu od strane informacijskog sustava koji koristimo, uspostaviti tezaurus za etnografske zbirke ponajprije prilagođen našoj akademskoj zajednici, a u konačnici možda i u internacionalnom okruženju. Također je potrebno definirati količinu i vrstu informacija potrebnih da bi zadovoljile korisnika (u perspektivi mogućnost online pristupa fondovima sekundarne dokumentacije) pogotovo ako uzmemo u obzir potrebu za interpretiranim sadržajem koji u svome radu naglašavaju Samis i Roberto¹

¹ Roberto, Frankie 2008. Exploring Museum Collections On-line: The Quantitative method. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>. Samis, Peter 2008. Who has the responsibility for saying what we see? Mashing up Museum, Artist, and Visitor Voices, On-site and On-line. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>

(Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, 2009: 110). Ukratko, potrebno je uspostaviti norme i standarde ne samo na razini obrade muzejske građe nego specifičnije, na razini obrade etnografske građe i djelatnosti etnografskih muzeja. Iako programi za obradu sekundarne dokumentacije prate sve smjernice navedene u *Pravilniku* te one CIDOC-ove,² praksa je pokazala kako je potrebno uvesti nove mjere da bi sustav *sekundarne dokumentacije* za etnografske zbirke bio još efikasniji. Potreba za standardima na polju dokumentacije etnografskih zbirki nije toliko nužna zbog same prirode muzejskih predmeta i one *primarne dokumentacije* koja je uglavnom usvojena iako i dalje podložna promjenama, već onih popratnih djelatnosti kao što su terenska istraživanja i fondovi audiovizualne građe koji se sve češće koriste prilikom dokumentiranja, zaštite, prezentacije i interpretacije nematerijalne baštine. Autorice poseban naglasak stavljaju upravo na spomenute fondove, smatrajući ih ključnim u holističkom pristupu etnografskim zbirkama materijalne i nematerijalne prirode te etnografskim istraživanjima koja predmetima i fenomenima daju kontekst. Razvojem tehnologije audiovizualni fondovi gotovo da prevladavaju u svakoj domeni obzirom da se dokumenti s tradicionalnih nosača kao što su fotografije, papir, dijapozitivi, magnetne vrpce itd. “prebacuju” u digitalni oblik ili u njemu nastaju. Prema Zlodiju, “Proliferacijom vizualne građe u digitalnom obliku (bilo one nastale digitalizacijom ili one koja je izvorno u digitalnom obliku) povećava se važnost te, nekada s pravom nazivane nekonvencionalnom, a sada sve uobičajene građe koja, uz velike mogućnosti obrade i distribucije, zahtijeva i nove oblike upravljanja i zaštite.” (2003: 11). Zlodi zaključuje kako je ključna uloga dokumentacije upravo zaštita značenja muzejskog predmeta (ibid.) Spomenimo stoga podjelu Petera van Menscha koji uvodi termine *idealistička i materijalistička zaštita*: “Materijalistička je zaštita ona koja se očituje u zaštiti materijala predmeta baštine i njegovih svojstava, a idealistička se manifestira u čuvanju ideja pohranjenih u materijalnom svijetu putem drugih medija.” (Van Mensch, 1985: 2-4 u Zlodi, 2003:14). Suština nematerijalne baštine očituje se upravo u ideji koja bi se putem audiovizualnih medija mogla “materijalizirati” te pohraniti, dokumentirati i interpretirati od strane muzejskih stručnjaka posredstvom informacijskog sustava za obradu i upravljanje sekundarnom dokumentacijom. Iako se u *Uvodu u muzeologiju* Ive Maroevića nematerijalna kultura ne spominje izriječno, u odlomku o dokumentaciji navodi se kako dokumentacija nije samo vezana uz zaštitu značenja muzejskog predmeta nego se ona očituje i kroz dokumentaciju oblika (posredstvom maketa i drugih medija, danas uglavnom digitalnih).³ U tom slučaju kopija može u iznimnim okolnostima preuzeti na sebe dio izvornog značenja (Maroević, 1993: 178). Konačno, Maroević zaključuje kako “uloga dokumentacije u zaštiti predmeta u muzejima postaje sve važnijom i to potrebnijom što se više udaljavamo od materijalne strukture predmeta” (ibid.). Iako se autor poziva na ono što danas nazivamo *primarnom dokumentacijom*, teza je značajna u kontekstu veze sekundarne dokumentacije i nematerijalne kulture.

Program koji koristi velik broj hrvatskih muzeja prilikom obrade sekundarne dokumentacije nazvan je S++. S++ je “relacijska baza podataka namijenjena vođenju sekundarne muzejske dokumentacije. Modul S++ nastao je kao nadopuna modula za

² Komitet za dokumentaciju Međunarodnoga komiteta za muzeje (ICOM).

³ Nap. a.

vođenje primarne dokumentacije M++. Iako se radi o dvije fizički odvojene baze koje su međusobno nezavisne, u S++ je ugrađena opcija poveznica sa M++. Dakle, svaki od ta dva modula se može voditi sam za sebe, no muzeji koji imaju oba mogu povezati svoju primarnu i sekundarnu muzejsku dokumentaciju. Na taj način se poboljšava konzistentnost i kvaliteta muzejske dokumentacije u cijelosti. S++ je napravljen u istoj tehnologiji kao i M++, dakle radi se o MS Access-u 97 koji je predviđen za rad u lokalnoj mreži.” (Link2, 2007: 3).

Prema *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, sekundarnu muzejsku dokumentaciju čine: inventarne knjige audio-vizualnih fondova, inventarna knjiga hemeroteke, knjiga evidencije o izložbama, evidencija o konzervatorsko-restauratorskim postupcima, evidencija o pedagoškoj djelatnosti, o stručnom i znanstvenom radu, o izdavačkoj djelatnosti, zatim dokumentacija o marketingu i odnosima s javnošću te dokumentacija o osnivanju i povijesti muzeja. No, “U fondove sekundarne dokumentacije u programu S++ uključeni su još i fondovi *Knjiga negativna, Posebna događanja, Medijateka i Dokumenti* koji se ne spominju u pravilniku, ali se kroz praksu pokazala potreba u nekim muzejima za njihovo vođenje.” (Link2, 2007: 5). Posljednjih je godina Program nadopunjen sljedećim fondovima: *Evidencija terenskih izvještaja, Katalozi, Arhiva, Obavijesti*.

Specifičnosti i značenje sekundarne dokumentacije u etnografskim muzejima

Etnografski muzej Istre u svome radu koristi program S++ za informacijsko upravljanje sekundarnom dokumentacijom. Zbog nedostatka dokumentarista, kustosi su međusobnim dogovorom podijelili vođenje sekundarne dokumentacije prema svojim afinitetima i mogućnostima. Tako se autorica ovoga rada, s obzirom na to da je između ostalog i kustosica Zbirke fotografija te voditeljica filmskog festivala u organizaciji Muzeja, bavi audiovizualnim fondovima kao što su Knjiga pozitiva, negativa, Filmoteka i Videoteka. Kolega u čijem su fokusu istraživanja vezana uz usmene predaje vodi Fonoteku i evidenciju terenskih istraživanja dok je, na primjer, muzejska pedagoginja zadužena za evidenciju o izložbama, marketingu i PR-u te pedagoškim aktivnostima.

Kako je otprilike prije godinu dana zaživjela ideja o radnoj grupi za sekundarnu dokumentaciju pri MDC-u u suradnji s tvrtkom Link2, pozvana sam na radni sastanak gdje smo započeli razgovore o općenitim problemima na koje dokumentaristi ili kustosi nailaze u svome radu. Pokazalo se kako kustosi umjetničkih zbirki imaju drugačije potrebe od kustosa koji vode etnološke ili povijesne zbirke i obrnuto, što je samo po sebi već duže vrijeme očigledno. Od tada se djelatnici Etnografskog muzeja Istre intenzivnije bave sekundarnom dokumentacijom upravo iz potrebe da se uoče prepreke na razini našega muzeja te iznađe način na koji ćemo poboljšati informacijski sustav za obradu i upravljanje sekundarnom dokumentacijom, ne toliko s tehničke koliko s konceptualne strane. Naime, iako je cijela muzejska zajednica svjesna koliko

je nužna intenzivnija suradnja pojedinaca u struci ali i čitavih institucija, dobro je u međuvremenu započeti s istraživanjima, razgovorima i potencijalnim rješenjima unutar Muzeja da bi se kasnije eventualno uskladili s ostalim muzejima i/ili drugim institucijama u kulturi.

Tako sam za primjer rada u programu S++ uzela vrlo kompleksnu izložbu *Valiže i deštini* autorice Lidije Nikočević kako bih uočila njegove eventualne nedostatke. Najprije sam u knjigu za evidenciju izložbi uvela osnovne podatke od autorstva do broja posjetitelja i počela ih povezivati s drugim fondovima, a kasnije i predmetima koji su korišteni na izložbi. U tom sam stadiju uvidjela kako je i u tako strogo definiranoj grani znanosti kao što je (muzejska) dokumentacija nužno uključiti intuiciju ili prema Gladwellu (2005) “moć mišljenja bez mišljenja”. Naime, kustosi/dokumentaristi zaduženi su za stvaranje određenih znanja prema različitim klasifikacijskim sustavima. Na taj način često petrificiramo znanje. Kako često oskudijevamo u smjernicama i moramo sami pronaći najbolje rješenje problema, dolazimo do pojmova intuicije i/ili emocionalne inteligencije. Suočeni s novim pitanjima preispitujemo već postojeće sustave, uvidamo ograničenja klasifikacijskih sustava, te pokušavamo ponuditi alternativne poglede na problem. No, vratimo se izložbi. Tko god je imao priliku posjetiti izložbu, složiti će se da je vrlo kompleksna i kako njenu srž čine upravo terenska istraživanja. Na tim je istraživanjima prikupljena ogromna količina informacija, od razgovora (Fonoteka) s likovima prikazanim na izložbi, fotografija (Fototeka) koje datiraju daleko u početke 20. stoljeća pa čak i video-snimke (Videoteka) koje su sami iseljenici snimili za potrebe izložbe. To je ono što smatram “materijalizacijom” nematerijalne kulture o kojoj je ranije bilo riječi. Nakon terenskih istraživanja bilo je potrebno inventarizirati svu sakupljenu građu, skenirati stare fotografije kojih se vlasnici vrlo često nisu htjeli odreći, pohraniti skenove, digitalne fotografije, video-snimke i filmove iseljeničke tematike. Tek je manji dio izložbe uključio “klasične” muzejske predmete. Ukratko, sve što smo donijeli s terena – priče pohranjene na diktafonu, digitalne fotografije ili skenove, predstavljalo je osnovnu građu izložbe, no sva je ta građa u muzeološkoj praksi zapravo predstavljala sekundarnu dokumentaciju. Građa je pohranjena i inventarizirana u programu S++. Iskustvo pritom stečeno rezultiralo je ovim radom u kojem se naglašava važnost i primjerenost sekundarne dokumentacije za obradu jednog dijela etnografskih zbirki. Ono što može zbuniti neupućene jest naziv *sekundarna dokumentacija* koji je u ovom slučaju manje bitan. Informatički sustav M++ služi (tako je barem pokazala dosadašnja praksa) za inventarizaciju i upravljanje “klasičnom muzejskom građom”, dok S++ pomaže u sistematiziranju enormne količine informacija koje brojni etnografski muzeji, koji vode klasična terenska istraživanja, moraju pohraniti i obraditi.

Osim evidencije izložbi, pedagoških i drugih aktivnosti, sekundarnu dokumentaciju možemo promatrati i u perspektivi obrade, odnosno dokumentiranja nematerijalne kulture koja polako ulazi u sve pore etnološkog rada pa time i u muzejske prakse. Ona se može inventarizirati i interpretirati u programu S++, nakon čega postoji mogućnost njene daljnje distribucije i višestruke uporabe. Spomenuti ću primjer filmske radionice ETNOFILM festivala koji Etnografski muzej Istre organizira već tri godine

za redom. Svake godine na radionici nastaju značajni doprinosi budući da polaznici imaju zadaću snimiti film etnografske tematike. Godine 2011. polaznici su se posvetili rovinjskoj baštini pa su tako nastali kratki filmovi o ribaru, slikaru, pripadniku albanske nacionalne manjine i slično. Važno je naglasiti da su snimanju i montiranju filma prethodila predavanja vizualnog antropologa sa Sveučilišta u Aarhusu (Danska) koji je pratio svaki korak polaznika te ih savjetovao i podučavao tehnikama etnografskog istraživanja i interpretacije vizualnim medijem. Snimke, odnosno filmovi, ulaze u sustav sekundarne dokumentacije u fond Videoteka. Mnogi će se pitati zašto filmovi nisu smješteni u fond Filmoteka, no nakon dugog vijećanja zaključili smo kako je zaista tanka granica koja dijeli Videoteku od Filmoteke pa bi se, npr., dokumentarni film na VHS-u mogao evidentirati u oba fonda. Stoga sam predložila da fond Videoteka koristimo za sve video-radove (u smislu vizualne percepcije) neovisno o mediju, a fond Fonoteka kao mjesto sabiranja auditivno percipirajuće građe, također neovisno o mediju na kojem se nalazi. Iako je naš dosadašnji doprinos dokumentiranju nematerijalne kulture, pa i samom razmišljanju na temu, malen, Etnografski muzej Istre iz godine u godinu teži sveobuhvatnijem pristupu istraživanim područjima. CI-DOC prednjači u prepoznavanju važnosti dokumentacije nematerijalne kulture i izazova koje takva dokumentacija stavlja pred nas. Tako je još 2002. godine organizirao konferenciju pod nazivom *Očuvanje kultura – dokumentacija nematerijalne baštine*.⁴

Sve spomenuto predstavlja temelj suvremenih etnoloških praksi, a upravo je S++ namijenjen sistematizaciji, obradi i daljnjem upravljanju spomenutom građom. Konačno, primjenom programa S++ ili eventualno njegove inačice “dobivamo pregledno i sustavno obrađene fondove koji pružaju točnu informaciju o svakom vidu djelatnosti muzeja te je na taj način poboljšana kvaliteta djelovanja muzeja.” (Zenzerović, 2009: 205). Isto tako, valja napomenuti da se muzejska građa i muzejska dokumentacija štite kao kulturno dobro te se u skladu s time primjenjuju propisi o zaštiti kulturnih dobara (*Zakon o muzejima*, Narodne novine 142/1998). Zaključimo kako je svaka dokumentacija kulturno dobro nastalo našim radom te je stoga nužno propitivati, usklađivati i neprestano težiti novim saznanjima koja bi u konačnici dovela do efikasnijeg sustava zaštite i uporabe tih dobara.

Mogući problemi u upravljanju sekundarnom dokumentacijom

Započevši s digitalizacijom muzejske građe bilo je potrebno ručno ispisane predmetne kartice prepisati i unijeti u računalnu bazu podataka, a danas postupno prebacujemo informacije s CD-ova i DVD-ova na sam poslužitelj (uz pretpostavku dnevnog *back up*-a) ili vanjsku memoriju, a počelo se govoriti i o *blu ray* disku. Kako sve napreduje nevjerojatnom brzinom, samo je pitanje vremena kada će nam na vrata pokućati neki novi trendovi i potrebe. Najzastupljeniji je problem pohrana digitalne građe,

⁴ Više o konferenciji vidi u: Šojat Bikić, Maja “ICOM/CIDOC 2002.: Očuvanje kultura – dokumentiranje nematerijalne baštine, Porto Alegre, Brazil”, u: *Informatica Museologica* 34 (1-2), 2003.

ali i podjela fondova sekundarne dokumentacije prema vrsti medija. S obzirom na činjenicu da nas razvoj suvremene tehnologije tjera da iz godine u godinu presnimavamo informacije s jednog nosača na drugi ne bismo li izbjegli opasnost da za koju godinu nemamo tehničke mogućnosti korištenja određene građe (npr., VHS-a), važno je iznaći nove metode pohrane. Smatram da je u samoj dokumentaciji, ali i bilježenju nematerijalne baštine važna informacija koju želimo prenijeti, odnosno sačuvati, a ne sam medij. Pritom ne govorim o uništavanju videokaseta nego o nužnosti digitalizacije kako bismo koristili njihov sadržaj, dok sam medij možemo sačuvati u nekoliko primjeraka ili ostaviti da se različitim medijima i tehnološkim dostignućima bave muzeji tehničke prirode. Valja pritom uzeti u obzir koja je građa u pitanju no svakako ne vrijedi čuvati desetke tisuća DVD-a ako se njihovi sadržaji mogu pohraniti na vanjske memorije ili poslužitelj. Uzmimo za primjer fond Medijateka. On se u trenutku izrade programa S++ zasigurno smatrao neizostavnim, no danas je zaista upitna njegova nužnost. U priručniku za S++ navodi se primjer uporabe: “ukoliko je prilikom otvorenja izložbe napravljen velik broj fotografija od kojih ne želite sve zasebno inventirati prvo ćete u fond *Medijateka* inventirati medij – CD ili DVD – na kojem se fotografije nalaze. Zatim ćete odabrane fotografije pojedinačno inventirati u fondu *Fototeka*, te na svakom zapisu uspostaviti vezu sa zapisom u *Medijateci*.” (Link2, 2007: 30).

Iako je to način da se fond Medijateka iskoristi, možda bi se u perspektivi fotografije mogle pohraniti u datoteku na poslužitelju. Tada bi u fototeci inventarizirali odabranu fotografiju i naveli smještaj ostalih, odnosno upisali vezu s datotekom na poslužitelju. Na taj bi se način polako oslobodili velike količine CD-a i DVD-a koji se, isto tako, mogu oštetiti rukovanjem kao i drugi “tradicionalniji” mediji. Zsigurno će se pronaći bezbroj razloga zašto pohranjivati informacije na nekada nekonvencionalnim a danas uobičajenim medijima, ali je svakako dobro progovoriti o sve bržim tehnološkim promjenama koje nas iznenađuju iz dana u dan i stvoriti platformu za razgovor o problemima unutar spomenutih područja. Brzina promjena u tehnološkom okruženju je tolika da je nužno imati osobu koja će pratiti suvremene trendove (dokumentarist) i u skladu s njima obrađivati *sekundarnu dokumentaciju*, što nije slučaj u svim muzejima. Ljudski kapital od iznimne je važnosti ako zaista želimo zaštititi ono što smatramo vrijednim zaštite.

Već je naglašeno kako su potrebe muzeja različite s obzirom na vrstu građe kojom se bave, te ljudskim i tehnološkim/financijskim resursima kojima raspolaže. Digitalizaciju je teško obaviti bez financijske potpore. No, taj problem dobrim dijelom rješava Ministarstvo kulture koje dodjeljuje značajna sredstva projektima digitalizacije. Čini se, u konačnici, kako je ključni problem ljudski faktor. Individualna odgovornosti u trenutku obrade građe, nedostatna edukacija na polju informacijskih znanosti te manjak suradnje među muzejima kada je riječ o *sekundarnoj dokumentaciji*, dovodi do neizbježne sporosti u rješavanju problema. S obzirom na to da nekolicina muzeja nema dokumentarista, ali i na temelju razgovora s kolegama iz radne skupine za *sekundarnu dokumentaciju*, naglasit ću koliko je zaista prisutan problem informacijske (ne)pišmenosti u našim muzejima. Iako se danas gotovo svi koriste web platformom te različitim internetskim pretraživačima, elektroničkom poštom i barem dijelom paketa

Microsoft Office, te vještine često nisu dovoljne za pravilno upravljanje informacijskim sustavima za obradu i upravljanje *sekundarnom dokumentacijom*. Od bazičnih koncepata kao što je sam pojam medija (nosača), formata i veličine slikovne datoteke i sl. do konačnog povezivanja "predmeta" s metapodacima susrećemo se s brojnim poteškoćama. Uključimo li pritom nužnost skeniranja, smanjivanja građe, prebacivanja u druge formate i sl., čini se da mukama nema kraja. Naravno, postoje svijetli primjeri, no vrlo često bez podrške tvrtke Link2 mnoga od ovih pitanja ostala bi visjeti u zraku. Unatoč brojnim radionicama na temu rada u programima M++ i S++, čini se kako nam nedostaju neka temeljna znanja.

"Tradicionalna pismenost (čitanje i pisanje, numerička/matematička, a odnedavno i računalna pismenost) u današnjim uvjetima nije dostatna. Pismenost za 21. stoljeće uvodi nov skup vještina i znanja potrebnih za uspješan i kvalitetan život u društvu znanja. Kompetencije na koje se u literaturi i u obrazovnim strategijama sve češće upućuje kao polazište cjeloživotnog obrazovanja, nazivaju se informacijskom pismenošću." (Špiranec, 2003: 6).

Pritom "se pokazalo da sama tehnologija nije dovoljna. Pojedinačnik danas mora biti osposobljen da koristeći se tehnologijama dođe do potrebnih informacija, da u bujici informacija zna raspoznati koja mu je informacija potrebna i kako je koristiti." (ibid.).

Značajno je navesti kako se od samog početka korištenja (1974.) ovog termina pod informacijskom pismenošću podrazumijeva "učinkovito korištenje informacija u kontekstu rješavanja problema." (Bawden, 2001: 9 u Špiranec, ibid.). "D. Bawden (2001) u koncepte suvremene pismenosti, osim informacijske ubraja medijsku, knjižničnu, informatičku i digitalnu pismenost definirajući svaku posebno." (Špiranec, 2003: 7-8). Pritom knjižnična pismenost prethodi informacijskoj koja objedinjuje različite vrste medija, dok se računalna nerijetko izjednačava s informacijskom pismenošću, no kako Špiranec u svome radu objašnjava "posrijedi su dva bitno različita fenomena. Dok se informacijska pismenost bavi sadržajem, informatička se odnosi na tehnologiju, infrastrukturu i tehnološki "know-how". (ibid.). Iz navedenog je jasno kako su za obradu sekundarne dokumentacije nužne obje vještine. Zaključimo stoga kako ljudski faktor odgovara pojmu informacijska pismenost. Naime, uz svu tehnologiju, čovjek je onaj koji upravlja znanjem, stvara ga i pohranjuje. Naša pogreška ili kriva procjena rezultat će greškom u programu. Nova područja psihologije sve više pažnje usmjeravaju na istraživanje i naglašavanje načina na koji donosimo odluke. "Dio našeg mozga koji takvim [brzim]⁵ skokovima dolazi do zaključka zove se adaptivno nesvjesno" (Gladwell, 2005: 12). Bez dublje analize Gladwellova rada i brojnih primjera gdje se ističe važnost podsvjesnog znanja, iskustva i intuicije, naglasila bih samo činjenicu koje smo rijetko svjesni. Unatoč smjernicama, pravilnicima i zakonima, s kojima ponekad i nismo u potpunosti upoznati, probleme profesionalne naravi uglavnom rješavamo bez većih poteškoća. Sam pojam takvog *znanja* može se definirati kao "nematerijalni resurs, slika stvarnosti iskazana zamislama čovjeka dok promatra svijet koji ga okružuje: prostor, objekte, odnose i događaje u toj stvarnosti. Ono se sastoji

⁵ Nap. a.

od intuicije, skupa ideja, iskustva, vještina i učenja i ima potencijal stvaranja nove vrijednosti.” (Ljubetić, 2005: 13).

Nužno je pritom konstantno propitivati hoće li naše *znanje* moći biti iskorišteno u suvremenim muzeološkim praksama i društvenim potrebama. Upravo je upravljanje znanjem jedno od ključnih područja suvremenog menadžmenta. Iako može zvučati surovo i neprimjereno muzeološkim praksama, ono što se u ovom radu želi naglasiti jest činjenica kako se takozvano eksplicitno znanje može prenositi informacijskim sustavima, ali ono “tiho ili iskustveno” znanje⁶ prenose i koriste ljudi unutar same organizacije. Prevedeno na naš primjer suradnja i razmjena ideja i iskustava stručnjaka na razini muzeja ili muzejske zajednice predstavljale bi temelj spomenutog modela.

Spomenimo još neka ograničenja programa S++ tehničke prirode, zanimljiva za ovaj rad. Iako se referiram na tekst posvećen arheološkoj zbirci, smatram da su opaske relevantne i za druge muzeje/zbirke.

“Baza S++ pokazuje neke nedostatke kao što su ovisno o fondu, prevelik ili premali tj. preopširno ili nedovoljno razrađen broj podataka za upis. Primjerice u sklopu maske u fondu Izložbe polje za upis opsega izložbe je vrlo često nedovoljne veličine s obzirom na to da su izložbe Arheološkog muzeja Istre pretežno arheološke te je na njima često izložena raznovrsna i mnogobrojna građa. Također, izložbe Muzeja su često putujuće, stoga nedostaje polje za upis mjesta i vremena ranijih održavanja iste izložbe.” (Zengerović, 2007: 204-205).

U nastavku teksta autorica napominje problem čuvanja i arhiviranja digitalne građe s obzirom na, kako je ranije navedeno u tekstu, problem trajnosti građe u doba neprestanog razvoja informacijske tehnologije.

Uz sve navedeno, potreba za uvođenjem normi i standarda u domeni kontrole i upravljanja nazivljem ulazi u sam vrh prioriteta. Kako u svome radu napominju Kolbas i Vlatković “nadzor nazivlja ima vrlo važnu ulogu pri dokumentiranju muzejske građe radi što kvalitetnijeg pretraživanja te se u tu svrhu tezaurus nameće kao kvalitetno pomagalo. Uz nadzor, on osigurava i dosljedno korištenje naziva pri obradi i pretraživanju” (Vlatković i Kolbas, 2009: 387). Vratimo li se na suvremene muzejske uloge, *online* pristup zbirkama, sve veći broj korisnika, pa čak i samu umreženost na razini muzeja, jasno je koliko su važni standardi prilikom upisa nazivlja kako bi se izbjegle pogreške, neefikasno pretraživanje te rad općenito. Ponovno se, osim nedovoljne suradnje na razini hrvatske muzejske zajednice, nameću i manji tehnički problemi prilikom kontrole i upravljanja nazivljem. Buršić u svome radu napominje važnost točnog unosa termina s obzirom na to da se oni snimaju u terminološku tablicu i kasnije posredstvom padajućeg izbornika nude korisniku. Do nejasnoća dolazi i ako se koristi drugi izraz za isti pojam, drugi redosljed pisanja pojma i korištenje zareza ili drugih znakova, razmak i slično. Iako se na razini Arheološkog muzeja Istre razmi-

---

⁶ “Prema autoru koji se među prvima bavio pitanjima kreiranja i korištenja znanja, Michaelu Polanyiu, znanje možemo podijeliti na eksplicitno (engl. explicit knowledge) i tiho ili iskustveno znanje (engl. tacit knowledge).” (Ljubetić, 2005: 13)

šljalo i o zaključavanju nadzora nazivlja, autorica zaključuje kako bi to u perspektivi samo ograničavalo rastući broj korisnika, te razvoj samog programa (Buršić, 2009: 214). Na temelju iskustva drugih specijaliziranih muzeja, etnografski muzeji Hrvatske i oni koji sadrže etnografske zbirke, mogli bi preskočiti određene probleme tehničke prirode i sve snage usmjeriti na razvoj tezaurusa. Prema izvještaju iz 2009. godine o radu na *Tezaurusu* tijekom 2008., Vlatković i Kolbas napominju kako je velika većina muzeja poslala svoje nazivlje te kako će se tijekom 2009. krenuti s implementacijom postojećeg tezaurusa (ibid.). Prema dostupnim podacima, do 2011. godine Et-nografski muzej Istre nije sudjelovao u projektu slanjem nazivlja ni u implementaciji postojećeg tezaurusa.

Perspektive razvoja etnografskih muzeja u informacijskom okruženju

Iako se već dugi niz godina govori o informacijskim sustavima u muzejskoj djelatnosti, digitalizaciji baštine i njenom *online* pristupu te odskora i o dokumentaciji nematerijalne baštine putem raznovrsnih računalnih aplikacija, čini se kako ima još dosta posla na integraciji postojećih ideja i informacijskih sustava u svakodnevni rad muzejskih djelatnika Hrvatske. U prvom redu, potrebno je riješiti problem nedovoljne informacijske i računalne pismenosti, zatim nedostatak dokumentarista i/ili informatičara na razini pojedinih muzeja, te naučiti koristiti razne potpore koje Ministarstvo i drugi izvori nude za procese digitalizacije baštine. Po uzoru na istraživanje koje su autorice Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas provele među određenim muzejima u Estoniji, pokušala sam i sama pomoću polustrukturiranog upitnika dobiti sliku o uporabi, efikasnosti i suradnji na polju sekundarne dokumentacije u hrvatskim muzejima koji sadrže etnografske zbirke. Nažalost, od 44 muzeja na koje je upitnik poslan u razdoblju od dva tjedna nisam dobila nijedan odgovor. Moguće je kako je rok bio prekratak i da su, s obzirom na godišnje doba, kolege bili na godišnjem odmoru, no to svakako ne umanjuje iznenađenost zbog razloga neuspjele ankete.

Unatoč tome, ako se osvrnem na rad Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, koje se doduše bave *online* pristupom digitaliziranoj baštini od strane korisnika u širem smislu, čini se kako se i u drugim zemljama pokazuje nedovoljno iskorištavanje potencijala informacijskih sustava, samog interneta i sl. (usp. Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas 109-127). Zanimljivo je pritom da muzejski djelatnici sam proces digitalizacije doživljavaju uglavnom kao tehnički proces, te je manje pažnje usmjereno na arhitekturu informacija, interpretacije i kontekstualizaciju predmeta uopće (ibid., 119). Rješenje problema informacijske (ne)pismenosti svakako leži u konceptu cjeloživotnog učenja, ali i pojedinačnoj volji za uspjehom baziranom na suradnji. Rješavanjem problema informacijske (ne)pismenosti, automatski dobivamo novi pogled na suvremene muzejske uloge koje se ostvaruju u sprezi sa suvremenom tehnologijom.

Nadalje, zahvaljujući radu i stručnosti naših djelatnika u kulturi Hrvatska se danas ponosi s devet fenomena upisanih na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva. U tom kontekstu, informacijski sustavi nužni su prilikom istraživanja, dokumentiranja i interpretiranja nematerijalne baštine.

Konačno, unatoč geografskoj razvedenosti Hrvatske, digitalno doba nam donosi i nove mogućnosti komunikacije. U tom smislu, nužan je veći stupanj suradnje hrvatskih muzejskih stručnjaka, čak i na dnevnoj bazi, kako bi se navedene ideje i suvremeni trendovi integrirali u našu muzejsku zajednicu.

Informacijsko okruženje nudi višestruku dobit ukoliko se alati pravilno upotrebljavaju. Pritom su zaštita predmeta/fenomena i komunikacija s korisnicima možda i najznačajniji ciljevi koje, u konačnici, želimo i moramo ostvariti. Uz umreženost na razini muzeja čime se olakšava rad stručnjaka, digitalizaciju baštine, komunikaciju s posjetiteljima, mogućnost reprodukcije i višestruke uporabe građe te otkrivanje novih načina dokumentiranja i prezentiranja nematerijalne baštine, čini se kako informacijsko doba nudi beskrajne mogućnosti koje tek moraju biti iskorištene.

Literatura

Buršić, Irena. 2007. "Računalno vođenje i obrada primarne muzejske dokumentacije u Arheološkom muzeju Istre - Osnovni postupci te nadzor i upravljanje nazivljem", u: *Histria archaeologica*, 38-39/2007-2008, str. 209-228.

Gladwell, Malcolm. 2005. *Treptaj - Moć mišljenja bez mišljenja*. Zagreb. Jesenski i Turk.

Link2. 2007. Priručnik za rad u modulu za vođenje sekundarne dokumentacije.

Ljubetić, Višnja. 2005. Upravljanje znanjem primjenom alata poslovne inteligencije. Magistarski rad. http://www.skladistenje.com/download/Visnja_Ljubetic.pdf.

Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb. Zavod za informacijske studije.

Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, Narodne novine (108/02).

Pruulmann - Vangerfeldt, Pille i Aljas, Agnes. 2009. "Digital Cultural Heritage-Challenging Museums, Archives and Users", u: *Journal of Ethnology and Folcloristics*. Vol. 3, No. 1: 109-127.

Zlodi, Goran. 2003. "Muzejska vizualna dokumentacija u digitalnom obliku", u: *Muzeologija* 40.

Šojat Bikić, Maja. 2003. "ICOM/CIDOC 2002.: Očuvanje kultura – dokumentiranje nematerijalne baštine, Porto Alegre, Brazil", u: *Informatica Museologica* 34 (1-2), str. 75-77.

Špiranec, Sonja. 2003. "Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje", u: Časopis Edupoint - broj 17:4-14.

Vlatković, Aleksandra i Kolbas, Irena, 2009. "Izvyještaj o radu na Tezaurusu etnografskih muzejskih predmeta za 2008. godinu", u: Etnološka istraživanja, str. 387-389.

Zakon o muzejima, Narodne novine (142/1998).

Zenzerović, Katarina. 2007. "Povijesni pregled vođenja dokumentacije o izložbenoj djelatnosti u Arheološkom muzeju Istre u Puli", u: Histria archaeologica, 38-39/2007-2008, str. 197-208.